

معامله به قصد فرار از دین

(در حقوق ایران، فرانسه و روبه قضایی)

دکتر حسین تقی ملا
وکیل پایه یک دادگستری
و مدرس دانشگاه

تقدیم به

پدرم که به درستی، به خلوص و به بزرگی باورش کرده‌ام؛
مادرم که به مهربانی، به فداکاری و به محبتی خالصانه
می‌ستایمش؛

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
فصل نخست - مفاهیم و کلیات.....	
۱-۱- تعاریف.....	۱۹
۱-۱-۱- معامله.....	۱۹
۱-۱-۲- قصد.....	۲۱
۱-۱-۳- دین.....	۲۵
۱-۱-۴- حقوق تطبیقی.....	۲۷
۲-۱- ماهیت معامله به قصد فرار از دین.....	۲۸
۲-۱-۱- بررسی جهت نامشروع و مقایسه آن با معامله به قصد فرار از دین.....	۳۰
۲-۱-۲- معامله صوری و مقایسه آن با معامله به قصد فرار از دین.....	۳۷
۳-۱- مبنای حقوقی و قانونی معامله به قصد فرار از دین.....	۴۷
۳-۱-۱- مبنای حقوقی.....	۴۷
۳-۱-۱-۱- جهت نامشروع.....	۴۷
۳-۱-۱-۲- از بین بردن وثیقه عمومی طلبکاران.....	۵۲
۳-۱-۱-۳- مسئولیت ناشی از قصد اضرار (قاعده لاضرر).....	۵۷
۳-۱-۱-۴- سوء استفاده از حق.....	۶۱
۳-۱-۱-۵- حيله و تقلب.....	۶۴
۳-۱-۱-۵-۱- مطالعه تطبیقی.....	۶۶
۳-۱-۲- مبنای قانونی.....	۶۷

۶ ▣ معامله به قصد فرار از دین

- ۱-۲-۳-۱- تحول قانون‌گذاری مربوط به معامله به قصد فرار از دین ۶۷
- ۱-۲-۳-۲- اصل ۴۰ قانون اساسی ۶۹
- ۱-۲-۳-۳- ماده ۶۵ قانون مدنی ۷۰
- ۱-۲-۳-۴- ماده ۴۲۴ و ۵۰۰ قانون تجارت ۷۲
- ۱-۲-۳-۵- ماده ۴ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۷۷ ۷۵
- ۱-۲-۳-۶- تبصره ۲ ماده ۲۰۲ قانون مالیات‌های مستقیم اصلاحی ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ ۷۸
- ۱-۲-۳-۷- ماده ۲۱ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۴ ۸۰
- ۱-۳-۳- مبنای فقهی و جامعه شناختی معامله به قصد فرار از دین ۹۸
- ۱-۳-۳-۱- مبنای فقهی ۹۸
- ۱-۳-۳-۱-۱- فقهای اهل سنت ۹۹
- ۱-۳-۳-۱-۲- فقهای امامیه ۱۰۰
- ۱-۳-۳-۲- مبنای جامعه شناختی ۱۰۴

فصل دوم - شرایط تحقق معامله به قصد فرار از دین و قلمرو آن ۱۰۷

- ۱-۲- شرایط تحقق معامله به قصد فرار از دین ۱۰۷
- ۱-۱-۲- شرایط مربوط به معامله (تصرف) ۱۰۷
- ۱-۱-۱-۲- تصرف باید حقوقی باشد ۱۰۷
- ۱-۱-۲-۲- تصرف باید موجب ورود ضرر به طلبکاران شود ۱۱۰
- ۱-۲-۱-۲- شرط مربوط به مدیون (قصد فرار از دین) ۱۱۴
- ۱-۲-۳-۱- شرایط مربوط به طلب ۱۱۸
- ۱-۳-۱-۲- طلب باید موجود، مسلم و منجز باشد ۱۱۹
- ۱-۳-۲-۲- تقدم طلب بر معامله ۱۲۲
- ۱-۲-۴- نفع طلبکار در اقامه دعوی ۱۲۷
- ۱-۲-۵- شرط مربوط به طرف معامله ۱۲۹
- ۱-۲-۵-۱- مطالعه تطبیقی ۱۳۱
- ۱-۲-۵-۱-۱- معاملات معوض ۱۳۲
- ۱-۲-۵-۱-۲- معاملات غیر معوض ۱۳۳
- ۲-۲- قلمرو معامله به قصد فرار از دین ۱۳۵

فهرست مطالب □ ۷

۱۳۵.....	۱-۲-۲- اعمال حقوقی
۱۳۷.....	۲-۲-۲- اعمال حقوقی مربوط به شخصیت مدیون
۱۴۰.....	۳-۲-۲- پذیرفتن تعهدات جدید
۱۴۲.....	۴-۲-۲- پرداخت دیون

فصل سوم - جایگاه حقوقی معامله به قصد فرار از دین ۱۴۷

۱۴۷.....	۱-۳- وضع حقوقی معامله به قصد فرار از دین قبل از سال ۱۳۷۰
۱۴۷.....	۱-۱-۳- بررسی مفهوم بطلان و مفاهیم مشابه
۱۵۱.....	۲-۱-۳- ضمانت اجرای معامله به قصد فرار از دین
۱۵۸.....	۳-۱-۳- اثر دعوی نسبت به سایر طلبکاران
۱۶۱.....	۴-۱-۳- رابطه طلبکار و طرف قرارداد
۱۶۴.....	۵-۱-۳- رابطه طرف قرارداد و بدهکار
۱۶۶.....	۲-۳- وضع حقوقی معامله به قصد فرار از دین پس از سال ۱۳۷۰
۱۶۷.....	۱-۲-۳- ماده ۲۱۸ اصلاحی قانون مدنی
۱۶۸.....	۱-۱-۲-۳- ایرادات ماده ۲۱۸ اصلاحی قانون مدنی
۱۷۵.....	۲-۲-۳- ماده ۲۱۸ مکرر قانون مدنی

فصل چهارم - رویه قضایی ۱۷۹

۱۷۹.....	۱-۴- نظرات مشورتی اداره حقوقی و تدوین قوانین قوه قضاییه
۱۹۰.....	۲-۴- نظر قضات دادگستری در نشست‌های قضایی
۱۹۹.....	۳-۴- آرای قضایی
۲۰۰.....	۱- مطابق ماده ۲۱۸ قانون مدنی که می‌گوید «همین‌که معلوم شود معامله با قصد فرار از دین به طور صوری انجام شده آن معامله باطل است.» حکم به ابطال معامله صوری صادر می‌شود.
۲۰۵.....	۲- تصرف وراثت در ترکیه به هر منظوری که به عمل آمده باشد بدون اجازه دیان نافذ نیست.

۸ □ معامله به قصد فرار از دین

- ۳- بعد از تنظیم عقدنامه چون طلب زوجه بابت مهریه عندالمطالبه میباشد لذا چنانچه زوج با تنظیم قرارداد اجاره، سرقفلی مورد اجاره را به دیگری صلح نماید، زوجه ممکن است در مقام مطالبه مهریه خود تقاضای ابطال آنرا به عنوان معامله به قصد فرار از دین بنماید. ۲۰۷.....
- ۴- رأی اصراری هیئت عمومی دیوان عالی کشور «رأی شماره ۱۶۸۷-۹/۱۰/۴۴»... ۲۱۰...
- ۵- «شعبه تشخیص استدلال دادگاه تجدید نظر دائر بر اینکه چون مسکن از مستثنیات دین بوده لذا معامله آن از مصادیق مجرمانه معامله به قصد فرار از دین محسوب نمیشود را نپذیرفت.» ۲۱۵.....
- ۶- شعبه تشخیص دیوان عالی کشور با توجه به مستثنیات دین بودن تصمیم اتخاذ نموده است و ملاک وقوع جرم معامله به قصد فرار از دین را مدیون بودن در زمان معامله دانسته است. ۲۲۳.....
- ۷- خودرو گران مصداق مستثنیات دین تلقی نمی‌شود و فروش آن بعد از محکومیت به پرداخت دین مصداق معامله به قصد فرار از دین است. ۲۲۷.....
- ۸- لزوم تحقق دین مدیون به شخص ثالث جهت اثبات معامله به قصد فرار از دین ۲۲۸.....
- ۹- قصد فرار از دین و علم و آگاهی انتقال گیرنده که با قرائن و امارات احراز می‌گردد، ضمانت اجرای کیفری به همراه دارد. ۲۲۹.....
- ۱۰- عدم تحقق معامله به قصد فرار از دین در صورت تقسیت محکوم به و در حال اجرا بودن دادنامه. ۲۳۰.....
- ۱۱- اهمیت تاریخ معامله در تحقق معامله به قصد فرار از دین ۲۳۲.....
- ۱۲- عدم تحقق معامله به قصد فرار از دین با معامله صوری ۲۳۵.....
- ۱۳- شروط تحقق معامله به قصد فرار از دین و ذی نفع در طرح دعوا. ۲۳۶.....
- ۱۴- معامله به قصد فرار از دین و مستثنیات دین ۲۳۷.....
- ۱۵- معامله به قصد فرار از دین پس از مطالبه مهریه ۲۳۸.....
- «رای دادگاه تجدید نظر» ۲۳۹.....
- ۱۶- لزوم قطعیت طلب شاکی در تحقق معامله به قصد فرار از دین ۲۴۰.....
- ۱۷- شرایط تحقق معامله به قصد فرار از دین ۲۴۱.....

فهرست مطالب □ ۹

۱۸- تقارن زمانی عرفی بین طرح دادخواست مطالبه مهریه و انتقال مال به غیر توسط زوج.....	۲۴۳
۱۹- معامله قبل از ابلاغ اجرائیه ثبتی و یا صدور حکم قطعی مبنی بر بدهکاری.....	۲۴۵
۲۰- کاهش ارزش عرفی مال معرفی شده از طرف مدیون، در زمان اجرا و عدم تکافوی مال توقیف شده نسبت به دین مدیون نمی‌تواند از مصادیق معامله به قصد فرار از دین در معاملات دیگر مدیون باشد زیرا در زمان توقیف ارزش مال توقیف شده با دین مدیون انطباق و برابری داشته است.....	۲۴۶
۲۱- انتقال ملک توسط مدیون بعد از حکم قطعی مبنی بر تحویل ملک یا تنظیم سند.....	۲۴۸
۲۲- وجود سبب برای معامله قبل از ایجاد دین.....	۲۵۲
۲۳- مصادیق معامله به قصد فرار از دین.....	۲۵۴
۲۴- فروش ملک به جهت پرداخت دیون.....	۲۵۵
۲۶- شرط بطلان معامله به قصد فرار از دین.....	۲۵۷
۲۷- شرایط تحقق معامله به قصد فرار از دین.....	۲۶۵
۲۸- ثبات معاملات و جلوگیری از سوءاستفاده بدهکاران.....	۲۶۹
۲۹- انتقال سهام شرکت برای فرار از ادای دین می‌بایست بعد از توقیف باشد تا بزه معامله به قصد فرار از دین تحقق پیدا کند.....	۲۷۲
۳۰- معامله صوری و بطلان آن به استناد شهادت شهود، اظهارات افراد میانجی و عدم ارائه دلیل بوسیله منتقل الیه سند رسمی دال بر پرداخت وجه.....	۲۷۳
۳۱- تا زمانی که حکم محکومیت قطعی نباشد، عنوان محکوم به مذکور در قانون مصداق نمی‌یابد و انجام معامله با رعایت ماده ۲۱ ق.ن.ا.م.م مشمول عنوان کیفری معامله به قصد فرار از دین نیست.....	۲۷۶
۳۳- لزوم بار کردن آثار عدم نفوذ سنتی صوری بودن معامله به قصد فرار از دین است.....	۲۸۰
۳۴- نحوه طرح دعوای ابطال معامله به قصد فرار از دین و عدم ضرورت اثبات فرار از دین در یک مرجع و اخذ رأی قطعی برای ابطال معامله به قصد فرار از دین.....	۲۸۲

۱۰ □ معامله به قصد فرار از دین

- ۳۵- بطلان معامله به قصد فرار از دین با احراز صوری بودن آن ۲۸۳
- ۳۶- دعوی ابطال معامله مال مشمول مستثنیات دین به دلیل فرار از دین ۲۸۴
- ۳۷- دعوی ابطال به دلیل فرار از پرداخت دین مهریه ۲۸۶
- ۳۸- تقاضای ابطال معامله به قصد فرار از دین به استناد سند عادی ۲۸۸
- ۳۹- لزوم قطعیت دین برای صدق عنوان معامله به قصد فرار از دین: تا قبل از قطعی شدن حکم دادگاه در خصوص پرداخت اجرت‌المثل، دین ثابت و محقق نبوده، بنابراین اگر محکوم علیه برخی از اموال خود را مورد نقل و انتقال قرار دهد معامله به قصد فرار از دین محقق نشده است. ۲۹۲
- ۴۰- رابطه بزه معامله به قصد فرار از دین و اسناد لازم‌الاجرا ۲۹۴
- ۴۱- انتقال مال به قصد فرار از دین باید بعد از صدور حکم محکومیت قطعی مدیون باشد ۲۹۶
- ۴۲- عدم تحقق معامله به قصد فرار از دین با معامله صوری ۲۹۸
- ۴۳- قرار منع تعقیب در خصوص اتهام معامله به قصد فرار از دین مستنداً به اصل برائت و قاعده درأ و لزوم تفسیر مضیق قوانین جزایی و ماده ۱۲۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و مواد ۴ و ۲۶۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ ۲۹۹
- ۴۴- برای تحقق بزه معامله به قصد فرار از ادای دین باید موضوع معامله از استثنائات بزه معامله به قصد فرار از ادای دین نبوده و معامله نیز بعد از صدور حکم قطعی انجام شده باشد. ۳۰۶
- ۴۵- انتقال مال قبل از مطالبه رسمی توسط مدیون، مصداق بزه معامله به قصد فرار از دین محسوب نمی‌شود. ۳۰۸
- ۴۶- فروش مستثنیات دین توسط مدیون فاقد وصف کیفری است. ۳۰۹
- نتیجه‌گیری ۳۱۱
- فهرست منابع و مآخذ ۳۱۵
- الف - کتب و مقالات فارسی ۳۱۵
- ب - منابع به زبان عربی ۳۱۸
- ج - منابع به زبان فرانسه ۳۲۰

به نام خدا

پیشگفتار

معامله به قصد فرار از دین از موضوعات مهم و بحث برانگیز در مباحث حقوقی است. بدون شک یکی از شایع‌ترین و مبتلابه‌ترین سؤالات حقوقی که در مخیله هر انسانی خطور می‌یابد، مباحث مرتبط با موضوع معاملات به قصد فرار از دین است که این نحو معاملات چندان هم در جامعه فعلی ما مهجور نیستند و سؤال‌های زیادی که مبتنی بر مثال‌های عدید است در این خصوص بین مردم مطرح می‌شود که نیاز به پاسخ دارند. از آنجا که رونق اقتصادی هر کشور وابسته به استحکام و ثبات معاملات آن کشور می‌باشد و علم حقوق، عاملی انتزاعی و جدای از ریشه، روابط و عوامل اقتصادی نیست و با توجه به اینکه در طول دوران فعالیت خود با معاملات به قصد فرار از دین زیادی که موجب برهم زدن استحکام معاملات و تضییع حقوق طلبکاران و طرف‌های معامله گردیده، روبرو شده‌ام برای تهیه مجموعه‌ای با عنوان معامله به قصد فرار از دین اقدام نمودم.

قطعاً مجموعه موجود دارای کاستی‌ها و نواقصی است که از حقوقدانان، استادان دانشگاه، قضات ارجمند، و وکلای محترم تقاضا دارم با گوشزد نمودن ایرادات موجود نگارنده را یاری نمایند تا با رفع نواقص، گامی در جهت تدوین اثری کاملتر، برای متخصصین و علاقمندان این حوزه در چاپ‌های بعدی برداشته شود^۱.

بر خود لازم می‌دانم از استادان ارجمند از جمله؛ آقایان دکتر نجادعلی الماسی، دکتر سید حسین صفایی و دکتر نادر مردانی که در تهیه و تدوین این اثر از دیدگاه‌های آنان بهره فراوان برده‌ام، از خانواده و همسرم قدردانی نموده و همچنین مراتب تشکر و سپاس خود را از مدیر محترم و عوامل زحمت‌کش انتشارات میزان اعلام می‌دارم.

دکتر حسین تقی ملا

زمستان ۱۳۹۸